

Міщенко В. Роль філософії у формуванні духовного обличчя особистості / В. Міщенко // Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво: збірник матеріалів X міжнародної конференції. – Львів, ЛПБА УПЦ КП, 2017. – С. 61 – 64.

Віктор Міщенко

Старший викладач кафедри філософії
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОГО ОБЛИЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Ми живемо в умовах постмодерна, коли людині фактично відмовлено в розумі. Про світло розуму йдеться і в Біблії: «Христе Боже наш, возсія світові світло розуму», як звернення до людини знайти свій шлях, форму буття, своє справжнє духовне обличчя. Світла розуму постмодерн протиставив підсвідомість психоаналізу, несвідому волю ірраціоналізму. Ф. Ніцше, який заявив про смерть Бога, наділив людину прагненням до необмеженої влади. Створивши образ надлюдини, він став заперечувати всі закони християнського милосердя, і, тим самим, убив людське в людині. Абсолютизація прагматичного прагнення до мети, гіперболізація ідеї свободи привела до вседозволеності і моральної розбещеності, кризи інституту сім'ї. Абсолютизація прагматичного прагнення до мети, гіперболізація ідеї свободи привела до вседозволеності і моральної розбещеності, кризи інституту сім'ї. Суспільство масового споживання формує масову, одновимірну людину, позбавлену духовних потреб. Зростаючий егоцентризм особистості формує все зростаючу економічну експансію, яка негативно впливає на екологію, геополітику, прискорення темпів життя, що деформує психіку людини, агресивну рекламу, яка все більше руйнує саму людину, її духовний світ.

Стали актуальними слова про порятунок людини, особливості пережитого історичного періоду вимагають відродження духовності, формування у людини його духовного обличчя. У вирішенні цієї благородної місії важливо об'єднати всі гуманітарні інститути, філософії, релігії, системи освіти. У суспільній свідомості поступово долаються стереотипи про протилежності релігії і науки, релігії та філософії. Ще в 9 столітті середньовічний філософ Іоан Скотт Еріугена говорив про те, що справжня релігія повинна бути справжньою філософією – активізацією думки і духу, а справжня філософія повинна бути релігією – міняти життя людини на краще. Через 20 століть про це писав видатний німецький філософ Арнольд Швейцер: «Зведення глухої стіни між філософською і

релігійною етикою зумовлюється помилкою, ніби одна з них наука, а інша – ні. Однак обидві вони – мислення.... У будь-якому релігійному генії живе мислитель мораліст, і кожен глибокий філософ-мораліст в якійсь мірі релігійний» [9, с. 117].

Філософія виховує духовну людину, формуючи знання, певну систему цінностей. Людина повинна перейнятися в світ ідей Платона, суть мимезиса, як слідуванню дивовижному міроустроєнню в природі, катарсису, як духовного очищення, які запропановані Арістотелем, ідеї Орігена про гармонію духу, душі і тіла, де дух повинен визначати душевні процеси, а чуттєве в тілесному – бути в гармонії з душою людини. Хіба не можуть ні торкнутися і душу, і розум людини слова Фоми Аквінського про те, що «Людина – вічний процес самотворення», що «Душа має життєдайної силою». Хіба ж не актуальні слова Августина Блаженного, сказав усього три століття після появи християнської віри; «Мета історії – порятунок людства, сенс – боротьба світла і темряви, Бога і диявола». Важливо розуміння кордоцентризма в вітчизняному філософії, ідей В.І. Вернадського про ноосферну відповідальність людини за всі свої діяння у Всесвіті, сутності поняття "екософія", як вид творчості з урахуванням розуміння людиною свого божественного походження.

Філософія, як любов до мудрості, формує такий інтелект людини, який здатний роботи вибір між добром й злом, розрізнявати прекрасне та жахливе, істину віру – від парапсихологічних прагнень до квазідуховності. Парадокс духовності, що в чистому вигляді, вона не може бути тотожна ні глибоко інтелектуальним міркувань - ми не знаємо, який розум, злий або добрий ховається за пишномовними словами, ні естетичному вишуканості - вона може бути джерелом зневаги до інших людей (як ми це спостерігаємо у Ф. Ніцше), і навіть – окремим проявам етичної поведінки: не всі моральні за формою вчинки, навіть такі як милосердя, завжди духовні, бо необхідне розуміння справжніх мотивів і смислів людської діяльності. Людина, як «істота, здатна до розуміння» [10, с. 56], повинна не допустити ситуації «смыслового апокаліпсису», коли «свобода згасає в поверхневому виборі», відбувається «ослаблення зв'язку з вищими смислами» [10, с. 57 - 58], він призначений для того, щоб відкрити «сверхсмысл» – сенс «людського життя, сенс Всесвіту» [8, с. 16] Згідно В. Франкл цей сверхсмысл розкривається в самотрансцендентності, як «здатності виходити за межі самого себе» і самоусунення, як «можливості піднятися над собою і ситуацією» [8, с. 18].

Джерело духовності - потрясіння, здивування і благоговіння перед величчю Всесвіту, загадковістю природи і вражаючою гармонією світобудови. Тому формування духовності засобами філософії немислимо без появи в результаті вивчення таємниці світобудови почуття катарсису, формами прояву якого з одного боку є стан натхненності,

духовний вогонь, іскра божественного в свідомості, а з іншого – потрясіння і умиротворення, благоговіння перед світом і життям.

Дослідження процесів Великого вибуху, який став, як вважає сучасна наука моментом утворення Всесвіту, дослідження онтологічних засновків "тонкої настройки" Всесвіту, результатом якої стало можливо поява розуму, інформаційної ємності мозку, яка дозволяє досягнути весь Всесвіт, наповнюють душу божественними почуттями, народжують священний трепет, почуття святості, без якої існування духовного неможливо. Тому автор запропонував ідею створення філософського курсу «Осягнення світу», метою которого є не тільки знання, але й катарсичне виховання; формування почуття піднесеного. Запропонована освітня концепія «Осягнення світу» формує людину, у якого релігійність, як трепетне ставлення до світу буде гармонійно поєднуватися з високою інформаційною культурою. Така, «гуманістично орієнтована парадигма вищої освіти повинна органічно поєднувати когнітивні і ціннісні параметри знання, може бути представлена як процес естетичного освоєння людиною Всесвіту» [1, с. 13]. По суті, це і є формірованіє ноосферного типу мислення, відповідальності перед Всесвітом. Тільки Святість, яка формується в результаті «Осягнення світу», тільки вона і дає можливість виходу особистості на другий рівень духовного розвитку: добровільне і свідоме прийняття норм етики. Естетичне в пізнанні таємниці світобудови утворює первинний світ духовного – Ціннісне естетично-піднесене ставлення до світу, як таємничого і величного світобудови, що розкриває особливе місце людини в космосі. Потужними духовними проявами цього світу з'явилися міфологія і релігія, мистецтво і наука – надбання розуму, душі і серця.

Святість, народжує благоговіння перед життям і світом, почуття милосердя, співчуття, в інтегрованому вигляді – безмежне, багатогранне почуття Любові. Святість це почуття відповідальності людини за збереження життя у Всесвіті, людського розуму, схиляння перед Образом матері, яка дарує життя світу, перед героїзмом предшесдуючих поколінь, мужністю наших батьків, які відстояли наше право на життя в сьогоднішньому світі, розвитком і вихованням дитини, якому належить зберегти Майбутнє, це безмірна повага перед духовними наставниками, які своїми молитвами і проповідями підтримують цілісність цієї системи, вогонь життя, духовну чистоту серця.

Виховувати духовність неможливо тільки передаючи знання, людина повинна не тільки зрозуміти, а й прийняти відповідну систему цінностей. Отже, необхоне випадково в сучасній педагогіці здійснюється перехід від «знанієвої» парадигмі освіти до культурно-діяльнісної. Необхідно візуалізувати «внутрішню духовність» в зовнішні прояви. Ю.В. Даренський прагне «звернути нашу свідомість і самовідчуття до певному

позачасовому, потенційно нескінченного в своєму вдосконаленні образу людини... так, щоб і в подальшому житті ми продовжували свідомо і навіть несвідомо прагнути до нього, намагатися втілити ці контури образу в живій плоті своїх вчинків» [2, с 79]. О.А. Базалук йде далі: розглядаючи Образ людини майбутнього разом з групою авторів, він вирішує завдання «Кого і Як виховувати в підростаючих поколіннях» [6]. Б.О. Майер вводить поняття «інтерфейс міжлюдського взаємодії», яке має описувати, що може бути доступно іншим людям в інформаційній структурі даної людини» [4, с. 166].

Автор пропонує розглядати категорію духовне обличчя особистості, вважаючи, що дане поняття дозволяє як об'єктивізувати духовні досягнення конкретної людини на певний момент його духовного розвитку. В якості певних критеріїв визначення ступеня духовного розвитку особистості автор пропонує ввести наступну систему: відкритість світу, як здатність людини бути відкритим Богу, таємницям Всесвіту, величному і дивовижному міроустроєнню космосу, інформаційним потокам, новим ідеям і відкриттям, інтелігентність, як глибоке, критичне, позитивне мислення, і пасіонарність – енергію утвердження добра, духовну активність і прагнення до духовного збагачення, фізичного, соціального розвитку, любові до людства, пріоритет альтруїстичних цінностей. Створюючи модель для аналізу духовного розвитку певної людини, категорія духовне обличчя особистості дає можливість бачити перспективи, порівнювати суще з належним, зберігати на підсвідомому рівні те, що повинно проявлятися у всіх справах і вчинках: людина створена за образом і подобою Бога

У світі дійсно йде боротьба сил світла й темряви, або, як про це говорив давньогрецький філософ Емпедокл - боротьба любові і ненависті. Важливо. не тільки захистити і відстояти добро, але й не озлобити душу, як про це писав філософ епохи Відродження Франческо Петрарку: «Головне питання філософії – як досягти повної незалежності, самовладання і душевного спокою при постійній боротьбі з навколишнім світом». Важливе завдання філософії, як і релігії – зберегти в людині людське – його духовність. «Освіта, визначається в енциклопедичному словнику педагога, – історико-культурний феномен людського життя, що позначає здатність суспільства забезпечити розвиток відповідно до його божественної природою. Це шлях і засіб приведення людини біологічного до образу Творця, тобто його обожнювання» [7]. Розглядаючи проблему забезпечення сталого саморозвитку особистості, формування інтелектуальної еліти суспільства, духовного обличчя вченого, автор наголосив на необхідності «використовувати духовну силу релігії» що, на його думку, надає можливість «переформотувати свою діяльність так, щоб забезпечити глибокий емоційний вплив не тільки на свідомість, а й на підсвідомість особистості. Человек должен приходит в науку,

как в храм, образование должно стать храмом науки» [5]. Тільки сумісни та узгджені дії дозволять вирішити головне завдання – формування духовної особистості.

Література:

1. Гапochenко С.Д., Мамалуй А.А. Эстетические основания современной научной картины мира / С.Д. Гапochenко, А.А. Мамалуй // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти [Текст] зб. навч. праць / за ред. Л.Л. Товажнянського, О.Г. Романовського. – Вип. 27 (31): в 3-х ч. – Ч. 2 – Харків: НТУ «ХПИ», 2010. – С. 10 – 19.
2. Даренский В. Ю. «Образ человека» в образовании / В. Ю. Даренский // Историко-педагогическое знание в начале III тысячелетия: педагогические направления в теории и практике образования: материалы Одиннадцатой Международной научной конференции. Москва, 19 ноября 2015 г. / ред.-сост. Г. Б. Корнетов. – М.: АСОУ, 2015. – 260 с. С. 79 – 91
3. Лосев А.Ф. Дерзание духа: монография. / А.Ф. Лосев. М.: Политиздат, 1988. – 366 с.
4. Майер Б.О. / Б.О. Майер. Эпистемологические аспекты философии образования. – Новосибирск: Изд. НГПУ, 2005. – 213 с.
5. Мищенко В.И. Духовный облик учёного в парадигмальной науке / В.И. Мищенко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 112 (9). – С. 174 – 179.
6. Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях: коллективная монография / Под ред. О.А. Базалука – К.: Издательский дом 'Скиф', 2012. – Т.2. – 408 с.
7. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога) Режим доступа: http://spiritual_culture.academic.ru/1504/
8. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
9. Швейцер Альберт. Культура и этика. / Пер. с нем. Н.А. Захарченко и Г.В. Колшановского. / Общая ред. и пред. В.А. Карпушина. М.: «Прогресс», 1973. – 344 с.
10. Шугуров М. В. Духовность и интенции свободного выбора: критический анализ современности. // Философия и современность, 2016. – № 1. – С. 56 – 68.